

2007–2013 m. ES struktūrinių fondų investicijos Lietuvos konkurencingumui didinti

ES struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimo rezultatai

2007–2013 m. ES struktūrinių fondų investicijos Lietuvos konkurencingumui didinti

ES struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimo rezultatai

Leidiny parengtas naudojant ES struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimo rezultatus. Vertinimo ataskaitą Lietuvos Respublikos finansų ministerijos užsakymu parengė ūkio subjektų grupė UAB „ESTEP Vilnius“ ir VšĮ „Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“. Leidinys išleistas Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos lėšomis.

Tiražas 200 egzempliorių
Išleido kūrybinė agentūra „Deklik“
info@deklit.lt, www.deklit.lt

ISBN 978-609-95739-0-8

2015 m.

UAB „ESTEP Vilnius“
Olimpiečių g. 1A-26
LT-9200 Vilnius, Lietuva
www.estep.lt

LR finansų ministerija
Lukiškių g. 2
LT-01512 Vilnius, Lietuva
www.finmin.lt

www.esparama.lt
www.esinvesticijos.lt

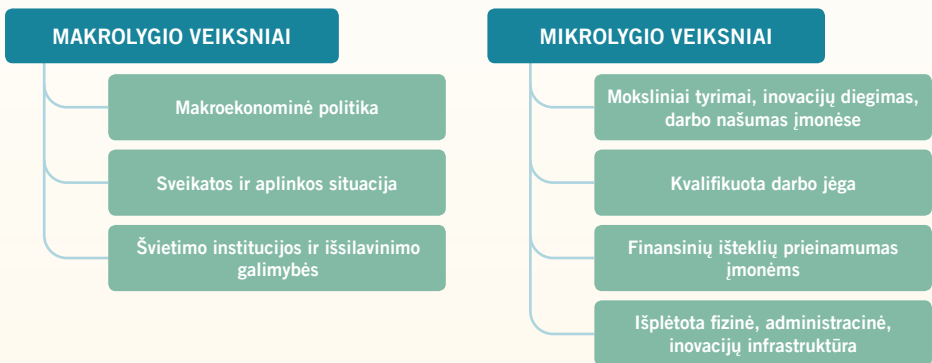
1. Lietuvos konkurencingumas: ko siekiame ir kaip vertiname?

Konkurencingumo sąvoka yra daugialypė ir apima kelias sritis, susijusias su valstybių, atskirų ūkio šakų ar įmonių konkurencingumu.

Konkurencinga galima laikyti tokią ekonomiką, kai valstybė, siekdama ilgalaikio augimo ir šalies piliečių gerovės, sukuria tokią aplinką, kurioje veikia produktyvios įmonės, gebančios gaminti geresnės kokybės produkciją ir teikti paslaugas žemesnėmis kainomis.

Konkurencingumui įtaką daro **makrolygio veiksniai**, kurie priklauso nuo valstybės valdžios kompetencijos ir sukuria įmonių konkurencijai palankią aplinką (mokestinės priemonės, teisės aktų priėmimas ar pakeitimas, institucijų veiklos tobulinimas), ir **mikrolygio veiksniai**, tiesiogiai veikiantys įmonių konkurencingumą.

1 paveikslas. Įmonių konkurencingumui poveikį darantys veiksniai

Makrolygio veiksnių pokyčiai susiję su valstybės mastu įgyvendinamomis priemonėmis ir tarptautinės verslo aplinkos įtaka, o mikrolygio veiksnių kaitai poveikį gali daryti ir ES struktūrinių fondų investicijos. Konkurencingumui didinti 2007–2013 m. buvo skirtos 75 Ekonomikos augimo veiksmų programos (EAVP), Sanglaudos skatinimo veiksmų programos (SSVP) ir Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos (ŽIPVP) priemonės. Investicijos buvo skirtos trimis pagrindiniams tikslams:

- **aukštos pridėtinės vertės verslui** (mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros infrastruktūros kūrimui, tyrėjų gebėjimų stiprinimui, inovacijų diegimui įmonėse ir inovacijų sklaidai) **skatinti**;
- **verslo produktyvumui didinti ir verslo aplinkai gerinti** (darbo našumui įmonėse, aukštos kvalifikacijos darbuotojų ugdymui, investicijų pritraukimui, verslo finansavimo sąlygų gerinimui);
- **ekonominei infrastruktūrai** (transportui, energetikai, informacinių ir ryšių technologijoms) **gerinti**.

Siekiant nustatyti konkurencingumui didinti skirtų investicijų mastą ir poveikį, buvo atliktas ES struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimas.

Vertinimas atliktas trimis lygiais, analizuojant ES paramos poveikį valstybės (**makrolygiu**), ūkio šakos (**mezolygiu**) ir įmonių (**mikrolygiu**) konkurencingumo rodikliams. Iš viso **nagrinėti 29 konkurencingumo rodikliai**, pavyzdžiui, verslo ir valdžios lėšos moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai, prekių ir paslaugų eksportas, darbo našumas, tiesioginės užsienio investicijos, vienam gyventojui tenkantis bendrasis vidaus produktas, tyrėjų skaičius šalyje, užimtumo lygis ir kt.

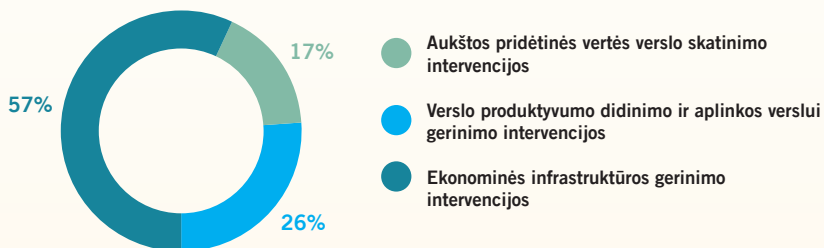
2. 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų investicijos Lietuvos konkurencingumui didinti

Pagal konkurencingumui didinti skirtas veiksmų programų priemones 2007–2015 m. Lietuvoje buvo investuota 3,9 mlrd. Eur, iš kurių 3,7 mlrd. Eur – ES lėšos.

2007–2015 m. Lietuvos konkurencingumo didinimo srityje investavus 3,7 mlrd. Eur, vienam šalies gyventojui tekusios ES investicijos siekė 1,2 tūkst. Eur.

Ekonominei infrastruktūrai (transportui, energetikai, informacinių ir ryšių technologijoms) gerinti teko daugiausia lėšų – apie 57 proc. visų konkurencingumui didinti skirtų ES investicijų (didžiausia dalis – transporto infrastruktūros techniniam ir saugos parametrams gerinti). Mažiausiai ES lėšų teko aukštos pridėtinės vertės verslo skatinimo intervencijoms finansuoti – 17 proc. visų konkurencingumui didinti Lietuvoje išmokėtų lėšų.

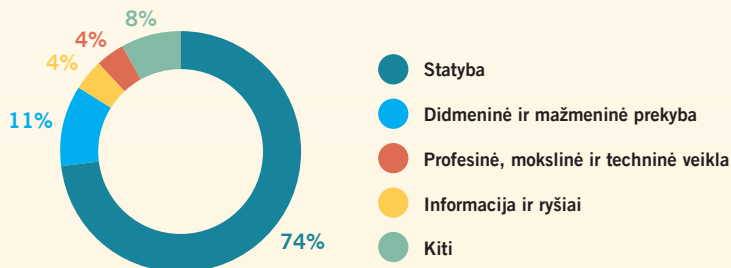
2 paveikslas. ES lėšos, 2007–2015 m. investuotos konkurencingumui didinti

Daugiausia konkurencingumui didinti skirtų ES paramos lėšų buvo išmokėta projektus vykdžiusioms biudžetinėms įstaigoms – 41 proc. Nemaža ES struktūrinės paramos lėšų dalis teko ir uždarsioms akcinėms bendrovėms – 21 proc. Biudžetinės įstaigos buvo pagrindinės didelės apimties transporto bei informacinių ir ryšių technologijų projektų vykdytojos, o uždariosios akcinės bendrovės vykdė smulkesnius verslo sektorius projektus.

2/3 visų konkurencingumui didinti išmokėtų ES paramos lėšų projektų vykdytojai pervedė kitiems ūkio subjektams (prekių tiekėjams ir paslaugų teikėjams, darbų rangovams). Įvertinus ES investicijų pasiskirstymą pagal tiekėjų sektorius, nustatyta, kad absoliuti dauguma visų išmokėtų lėšų – 74 proc. – galiausiai atiteko statybų sektoriaus ūkio subjektams. Atsižvelgiant į tai, kad didelė dalis 2007–2015 m. ES finansuotų projektų buvo skirta infrastruktūrai sukurti ar gerinti, o pagrindinis šių paslaugų teikėjas yra statybų sektorius, toks paramos lėšų pasiskirstymas atrodo natūralus.

3 paveikslas. 2007–2015 m. konkurencingumui didinti investuotų ES lėšų pasiskirstymas pagal tiekėjų sektorius

3. Konkurencingumo didinimui skirtų investicijų poveikis makrolygiu: nauda šalies ekonomikai

Lietuvos konkurencingumui didinti skirtos ES investicijos darė teigiamą poveikį daugeliui konkurencingumo rodiklių ir pagerino šalies situaciją, tačiau struktūrinių pokyčių nepaskatino. 2007–2013 m. Lietuvoje daugiausia investuota į sąlygų didinti konkurencingumą sudarymą, kuriant infrastruktūrą, bet ne į tiesiogiai su konkurencingumu susijusių sričių skatinimą.

ES investicijos konkurencingumo didinimo srityje šalies mastu darė teigiamą poveikį investicijoms į pagrindinio kapitalo formavimą, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, bendrajam vidaus produktui, plačiąjausčio interneto tinklo skvarbai, viešųjų paslaugų perkėlimui į e. erdvę, užimtumui ir nedarbo lygiui, vidutiniam darbo užmokesčiui.

Dėl investuotų konkurencingumui didinti skirtų ES lėšų 2007–2015 m. **Lietuvos bendrasis vidaus produktas** (BVP) buvo 5,7 mlrd. Eur didesnis nei tuo atveju, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos. Vėlesniais metais poveikis dar stiprės ir 2020 m. šalies BVP bus 9,1 mlrd. Eur didesnis, palyginant su situacija, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos.

Kadangi apie 70 proc. Lietuvos konkurencingumui didinti skirtų lėšų į šalies ekonomiką įsiliejo per viešojo ir privačiojo sektorių materialines investicijas, įgyvendinant infrastruktūros projektus, didžiausią poveikį parama darė būtent investicijoms į pagrindinio kapitalo formavimą.

- Dėl konkurencingumui didinti skirtos paramos **investicijos į bendrojo pagrindinio kapitalo formavimą** Lietuvoje 2007–2015 m. buvo 2,9 mlrd. Eur didesnės, nei būtų buvusios nesant ES paramos lėšų. Ilguoju laikotarpiu poveikis dar sustiprės ir 2020 m. investicijos į bendrojo pagrindinio kapitalo formavimą bus 3,7 mlrd. Eur didesnės, palyginti su situacija, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos.
- ES paramos lėšos prisidėjo prie **tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo**, nes dėl ES paramos konkurencingumui didinti tiesioginių užsienio investicijų santykis su BVP 2007–2015 m. buvo 17 proc. punktų didesnis, palyginti su situacija, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos. Lietuvoje buvo laikomasi kryptingos užsienio investuotojų pritraukimo politikos, infrastruktūrines intervencijas derinant su individualiomis paskatomis investuojančioms įmonėms.
- Konkurencingumui didinti skirtos ES investicijos turėjo didelį poveikį **informacinių ir ryšių technologijų sektoriaus rodikliams**: plačiąjausčio interneto tinklo skvarbai, kuri buvo finansuojama išimtinai ES lėšomis, taip pat viešųjų paslaugų perkėlimui į e. erdvę (apie 35 proc. 2013 m. pabaigoje Lietuvoje veikusių viešųjų elektroninių paslaugų buvo apmokėtos ES lėšomis).
- Dėl investuotų ES lėšų **užimtumo lygis** Lietuvoje 2007–2015 m. buvo 0,3 proc. punkto didesnis, o **nedarbo lygis** – 1 proc. mažesnis, palyginti su situacija, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos.
- ES parama darė teigiamą poveikį **darbo užmokesčio** tendencijoms šalyje, nes dėl investicijų darbo užmokestis Lietuvoje 2007–2015 m. buvo beveik 19 Eur didesnis, nei būtų buvęs be ES paramos.

4. Konkurencingumo didinimui skirtų investicijų poveikis mezolygiu: nauda atskiriems ekonomikos sektoriams

Konkurencingumui didinti skirtos ES investicijos darė teigiamą poveikį ne tik bendriems šalies ekonomikos, bet ir atskirų sektorių rodikliams. Atsižvelgiant į investicijų pasiskirstymą, buvo išanalizuotas ES struktūrinės paramos poveikis keturiems daugiausia lėšų sulaukusiems sektoriams – statybu, energetikos, pramonės ir transporto, taip pat išnagrinėta, kaip ES struktūrinė parama paveikė Lietuvos kompiuterių, elektroninių ir optinių gaminių gamybos sektoriaus konkurencingumą.

Įvertinus paramos poveikį minėtiems sektoriams, pastebėta, kad poveikis statybu sektoriaus rodikliams yra trumpalaikis ir pasireiškiantis tik įgyvendinant projektus (statybu sektorius yra pagrindinis paslaugų teikėjas, įgyvendinant ES lėšomis finansuojamų projektus). Daugelis šiame sektoriuje sukurtų darbo vietų taip pat yra laikinos. Pagrindiniai konkurencingumui didinti išmokėtų paramos lėšų ilgalaikės naudos gavėjai yra pramonės ir transporto sektoriai, kuriuose pridėtinės vertės kūrimo, darbo vietų išsaugojimo, investicijų pritraukimo bei prekių ir paslaugų eksporto apimčių augimo nauda pasireiškė labiausiai.

- Didžiausią konkurencingumui didinti skirtų investicijų poveikį **statybu sektorius** pajuto 2013–2014 m., kai papildomai buvo įdarbinta 8–10 tūkst. darbuotojų. Apie 96 proc. visų investicijų statybu sektoriuje buvo tiesiogiai skirta statybų darbams atlikti. Dėl investuotų ES paramos lėšų statybu sektoriuje 2007–2015 m. buvo sukurta 2,5 mlrd. Eur pridėtinės vertės. Pasibaigus pagrindinių infrastruktūros projektų, finansuojamų ES lėšomis, įgyvendinimui poveikis statybu sektoriuje sukuriamai pridėtinai vertei išnyks.
- ES investicijų poveikis **energetikos sektoriams** makroekonominiais rodikliais labiausiai pasireiškė per materialinių investicijų didėjimą, nes daugelis šio sektoriaus ES paramos lėšomis remiamų projektų buvo infrastruktūros projektai.
- Daugiausia ilgalaikės naudos iš ES investicijų gavo **transporto sektorius**, kuriam buvo išmokėta net 40 proc. visų konkurencingumui didinti skirtų lėšų. Paramos lėšos darė teigiamą įtaką šiame sektoriuje sukurtos pridėtinės vertės didėjimui (2007–2015 m. dėl investicijų transporto sektoriuje sukurta 1,2 mlrd. Eur pridėtinės vertės, palyginti su situacija, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos), darbo vietų kūrimui ir išsaugojimui (2007–2015 m. dėl ES paramos sektoriuje buvo sukurta ar išsaugota apie 3 tūkst. darbo vietų), materialinių investicijų bei paslaugų eksporto didėjimui.
- ES paramos poveikis **pramonės sektoriui** taip pat buvo ilgalaikis ir daugiausia siejamas su materialinių investicijų didėjimu. Materialinės investicijos pramonės sektoriuje sparčiausiai augo 2011–2014 m. ir buvo 25 proc. didesnės, palyginti su scenarijumi, jei paramos lėšos nebūtų išmokėtos. ES parama darė teigiamą poveikį pramonės sektoriuje sukurtos pridėtinės vertės didėjimui, taip pat pramonės sektoriaus prekių eksportui, užimtumui (2007–2015 m. dėl ES paramos lėšų investicijų pramonės sektoriuje buvo sukurta ar išsaugota daugiau nei 1 tūkst. darbo vietų).

Atlikus atvejo studiją ir atskirai išnagrinėjus vieną iš inžinerinės pramonės šakų (**kompiuterių, elektroninių ir optinių gaminių gamybą**), nustatyta, kad dėl ES struktūrinės paramos investicijų 2008–2013 m. itin išaugo šios ūkio šakos įmonių investicijos ir išlaidos moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai (nuo 14 proc. iki 23 proc. visų apdirbamosios gamybos išlaidų moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai). ES paramą gavusios šios ūkio šakos **įmonės išlaikė ir netgi šiek tiek padidino eksporto apimtį, be to, smarkiai išaugo jų pridėtinė vertė gamybos sąnaudomis**. ES paramą gavusių įmonių sukuriama pridėtinė vertė 2008–2012 m. išaugo 70 proc., o ES paramos negavusių įmonių – nukrito 17 proc. ES paramos lėšos leido išlaikyti ir padidinti įmonių investicijas į materialųjį turtą, taip pat prisidėjo prie neigiamo ekonomikos krizės poveikio įmonių eksportui neutralizavimo (ES paramą gavusių įmonių grupėje eksportas šiek tiek išaugo, o jos negavusių įmonių grupėje – nukrito). Dėl ES struktūrinės paramos moksliniams tyrimams ir technologinei plėtrai Lietuvos įmonės padidino savo pardavimus ne tik užsienio, bet ir Lietuvos rinkoje, kadangi jų gaminius galėjo įsigyti mokslinius tyrimus vykdančios įstaigos Lietuvoje.

5. Konkurencingumo didinimo investicijų poveikis mikrolygiu: nauda įmonėms

ES paramos poveikis įmonių konkurencingumo rodikliams buvo teigiamas. Didžioji dalis atliekant vertinimą apklaustų paramą gavusių įmonių nurodė, kad ES parama skatino investuoti į mokslinių tyrimų vykdymą ir jų rezultatų taikymą. Tik dešimtadalis įmonių teigė, kad investuoti į mokslinius tyrimus jas skatino mokesčių lengvatos. Pasinaudojusios ES parama, įmonės pradėjo gaminti naujus produktus ar teikti naujas paslaugas, įmonėse buvo įdiegtos naujos technologijos ir optimizuoti veiklos procesai, sukurtos naujos darbo vietos, pagerėjo gaminamų prekių ar teikiamų paslaugų kokybė, buvo išspręstos eksporto rinkų nustatymo ir pažinimo, užsienio partnerių suradimo problemos.

- Apie 65 proc. apklaustų įmonių, gavusių paramą veiklos produktyvumui didinti, nurodė, kad dėl ES paramos lėšų darbo našumas išaugo.
- Didžioji dauguma apklaustų įmonių, gavusių paramą inovacijų diegimui ir plėtrai, taip pat įmonių, gavusių paramą veiklos produktyvumui didinti, ir net 90 proc. apklaustų įmonių, gavusių paramą eksportui skatinti ir verslui internacionalizuoti, teigė, kad dėl ES paramos lėšų įmonės eksportas padidėjo ar padidės artimiausiu metu.
- Absoliuti dauguma apklaustų įmonių teigė, kad Lietuvos ekonominė infrastruktūra (transporto, energetikos, informacinių ir ryšių technologijų) atitinka verslo poreikius. Itin palankiai vertinami ES lėšomis finansuojami viešųjų paslaugų perkėlimo į elektroninę erdvę projektai.

6. Lietuvos konkurencingumas: kelionės vidurys ar pasiektas tikslas?

2007–2013 m. ES struktūrinių fondų finansuotos konkurencingumo didinimo intervencijos Lietuvoje buvo labai svarbus lėšų šaltinis, garantavęs užsakymus vietinėms įmonėms ir leidęs daugiau produkcijos tiekti vidaus rinkai, didinęs vidaus vartojimą, auginęs bendrąjį vidaus produktą ir skatinęs tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą. ES struktūrinės paramos lėšos buvo itin svarbios kilus ekonomikos krizei, nes ES investicijos buvo esminis kai kurių veiklų (pavyzdžiui, papildomų finansinių priemonių smulkiajam ir vidutiniam verslui, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros infrastruktūros kūrimo ir kt.) finansavimo šaltinis.

2007–2013 m. ES struktūrinės paramos lėšos darė teigiamą poveikį ekonomikai, tačiau dar nepaskatino pokyčių konkurencingumo didinimo srityje. Tokią situaciją lėmė struktūrinės priežastys – žemos pridėtinės vertės ekonomika Lietuvoje ir gana menki valstybės pajėgumai. Konkurencingumo didinimo intervencijų poveikį mažino ir ekonomikos krizė, privertusi didesnę finansavimą skirti trumpalaikėms problemoms spręsti, o ne ilgalaikiams tikslams inovacijų plėtros srityje įgyvendinti. Lietuva toliau orientavosi į vidutinio ir žemesnio lygio pramonės gaminių eksportą (pavyzdžiui, mineralinių produktų, maisto produktų, mašinų ir įrenginių, chemijos pramonės produkcijos ir kt.), o aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų prekių, kurios didina šalies konkurencingumą, eksporto dalis išliko nedidelė. Pagal inovacijų diegimo rodiklius Lietuvos padėtis tarp kitų ES valstybių narių taip pat nepasikeitė.

Didžioji konkurencingumui didinti skirtų investicijų dalis 2007–2013 m. teko ekonominės infrastruktūros kūrimui, tačiau svarbu pastebėti, kad sukurta infrastruktūra tik sudaro prielaidas konkurencingumo didėjimui, bet nedaro tam tiesioginio poveikio. Kokybiniais pokyčiams yra svarbios „minkštosios“ investicijos, t. y. gebėjimų naudotis sukurta infrastruktūra užtikrinimas. Šioms priemonėms turėtų būti skirta daugiausia dėmesio 2014–2020 m., siekiant struktūrinių pokyčių konkurencingumo didinimo srityje.

2007–2013 m. ES struktūrinės paramos poveikis paramą gavusių įmonių konkurencingumui (mikrolygiu) buvo teigiamas, tačiau šalies mastu (makrolygiu) kokybiniai pokyčiai konkurencingumo didinimo srityje vyko lėčiau. 2014–2020 m. daugiausia dėmesio turėtų būti skirta sukurtos infrastruktūros įgalinimui, t. y. eksperimentinei plėtrai ir naujų produktų kūrimui, inovacijų diegimui, mokslo ir verslo bendradarbiavimo skatinimui, gebėjimų naudotis sukurta infrastruktūra ugdymui, siekiant pagrindinio tikslo – Lietuvos kaip konkurencingos valstybės įsitvirtinimo tarptautinėje rinkoje.